

לאומיות ופוליטיקה בלבנון – העתיד תלוי בשינוי בשלטון

מרדכי ניסן

■ מבוא: על דת ומדינה

באמנה הלאומית משנת 1943 סוכמו חלוקת השררה והייצוג בלבנון בין עדותיה השונות: נשיא הרפובליקה ומפקד הצבא יהיו נוצרים מרוניים, ראש הממשלה יהיה מוסלמי סוני וסגנו נוצרי קתולי, יו"ר הפרלמנט יהיה מוסלמי שיעי וסגנו נוצרי אורתודוכסי. חלוקה זו נעשתה בהתאם לסעיף 95 של החוקה הלבנונית שנוסחה ב-1926 וקיבעה את עקרון העדתיות בשרות הציבורי, אם-כי בו בזמן קראה במפתיע לביטול העדתיות. כוונת החוקה היתה לחלק את התפקידים רמי הדרג באופן שווה בין נוצרים ומוסלמים בזירה הפוליטית והציבורית. הסכם טאיף מ-1989 חזר וקרא לבחינה נוספת של ביטול עדתיות בפוליטיקה, תוך כדי השוואת מעמדם של שלושת 'הנשיאים' – הנשיא המרוני, ראש הממשלה הסוני ויו"ר הפרלמנט השיעי. הסדר המסורתי, המשלב בין דת ופוליטיקה, מקפיא, למעשה, את יחסי הכוחות הפוליטיים ואת המבנה שבו הם פועלים. הסדר כזה אמור גם להתאים לצביון הפלורליסטי של החברה בלבנון ובמיוחד לענות על דאגת הנוצרים במזרח לגורלם מול מוסלמים-ערבים האורבים להם מקרוב.¹

דין בית המחוקקים כדין הממשלה ככל שמדובר במפתח עדתי-דתי לייצוג פוליטי. הפרלמנט הלבנוני עמד בתחילתו על העדפה מספרית ביחס של 6:5 לטובת נוצרים על פני מוסלמים (שמניינם כולל למרבה הבלבול גם דרוזים). דבר זה נבע מתוצאות מפקד האוכלוסין מ-1932, לפיהן היה

לנוצרים רוב זעום בקרב תושבי לבנון. ב-1989 שונה היחס בין הצדדים לשוויוני, למרות ההערכה הנפוצה כי חל שינוי דמוגרפי ניכר לטובת המוסלמים בלבנון. כעת מונה בית המחוקקים 64 נוצרים (שביניהם 34 מרוניים), 64 מוסלמים (עם ייצוג שווה של 27 חברים לסונים ולשיעים בנפרד), 8 דרוזים ו-2 עלאוים.² אין כל ספק שמורשתם המפוארת כגורם המייסד של לבנון, יחד עם רמת ההשכלה ותחושת הבכורה שלהם בפסיפס העדתי, הן שהקנו למרוניים ייצוג כה מרשים אף שמספרם היחסי בין תושבי המדינה פחת.

בשל הריבוי הטבעי הגדול שלהם הפכו השיעים לעדה הגדולה ביותר בלבנון. התחזקות ייצוגם מ-19 ל-27 חברי פרלמנט, לפי הסכם טאיף, לא סיפקה את ציפיותם ודרישתם למעמד מוביל בענייני המדינה. עקב זה נתפס חיזבאללה כגורם חוץ-פרלמנטרי (אבל גם כגורם פרלמנטרי, משנות ה-90) המשמש מקפצה לשאיפת ההשתלטות השיעית הקיצונית על לבנון כולה.

יש בסיס לטענה הרווחת כי השילוב בין עדתיות לפוליטיקה משתק את המערכת השלטונית בלבנון.³ קיימת התנגשות בין השקפות ואינטרסים של נוצרים ומוסלמים לגבי רשימה ארוכה של נושאי פנים וחוף. כתוצאה מכך קשה למדי לגבש קונצנזוס לאומי. עובדה היא

שלבנון כמדינה וצבא לבנון כארגון נשארו בשולי הסכסוך הישראלי-ערבי ומלחמותיו, מאחר שנוצרים נטו לצד ישראל ומוסלמים לצד הערבים. תיקו זה מנע פעולה של הצבא לטובת מי מהצדדים. הנה כמה דוגמאות להמחשת חדלון המערכת הלבנונית – ובייחוד הצבאית – על רקע איזון עדתי כלשהו:

● ב-1958 נמנע הצבא הלבנוני לפעול בעת מלחמת האזרחים, משום הניגוד באינטרסים בין העדות:

¹ Malcolm H. Kerr, "Political Making in a Con-Decisional Democracy", in Leonard Binder, (ed), *Politics in Lebanon*, NY: John Wiley & Sons, 1966, pp. 212-187.

² Nawaf Salam, "Taif Revisited: Confessional Appearances and Taif in Post *Mashriq*, Lebanon", *Al-Mashriq*, 35-March 2004, pp. 22. ראה גם "Politics of Lebanon", *Wikipedia*, pp. 1.

³ דעה זו עולה אצל Tabitha Petran, *The Struggle Over Lebanon*, NY: Monthly Review Press, 1987.

ד"ר מרדכי ניסן מרצה בחוג ללימודי המזרח-התיכון באוניברסיטה העברית בירושלים, במסגרת תכניות המכינה. ספריו האחרונים עוסקים בלבנון, אסלאם, ומיעוטים במרחב.

ולדרוזים כקהילות שכוננו את הישות בה, אלא לכלל הלבנונים על עדותיהם. הזהות הדתית מצטמצמת לתחום פרטי והיא בעלת תוקף משני, לעומת הזהות הלאומית הכוללת כזהות ראשית.

קעת נבחר שש נקודות-יסוד בתעודת הזהות הלאומית של לבנון, על משמעויותיהן הפוליטיות. הדברים להלן יפריכו קיבעון מחשבתי מוטעה ורב-שנים בסוגיה הלבנונית:

1. שיתוף-פעולה בין נוצרים ומוסלמים מבסס את הפוליטיקה הלבנונית

השוני ואף הניגוד הדתי לא מנע עבודה משותפת של לבנונים מדתות שונות. בשארה אל-חורי המרוני וריאד אל-סולח הסוני הגיעו להבנה בנוגע לחלוקת סמכויות שלטוניות ב-1943. במקביל לכך נתמך אמיל אדה, יריבו המרוני של אל-חורי, על ידי פוליטיקאים סונים מסוימים במסגרת המאבק בין המנהיגים המרונים. במלחמת לבנון ב-1982, כאשר ישראל הפעילה לחץ כבד להוצאת המחבלים הפלשתינים מביירות, דווקא ראש הממשלה הסוני שפיק אל-זואן פעל להשיג את הדבר. הרי לפנינו איור לגמרי רגיל של העדר מאבק בין-דתי, אם-כי היו לא מעט מקרי עימות וחוסר הסכמה בין המנהיגים הנוצרים והמוסלמים בפוליטיקה הלבנונית מראשית תקופת העצמאות של לבנון. אולם בסך הכל, תושבי לבנון בני עדות שונות חיים בדו-קיום בכפרים משותפים, בדומה להשתלבות האליטות בחיים בצוותא בזירה הפוליטית.⁴ דומה, שככל שהפוליטיקאים לא יתערבו יוכל העם הפשוט להסתדר טוב מאד.

2. מאבקים בתוך כל עדה מאפיינים את הפוליטיקה הלבנונית

מסגרות של משפחה וחמולה, על יצירה הכוחניים, גרמו למאבקי איתנים בין בני אותה עדה. בשנות ה-60 התעמתו סאיב סלאם ורשיד כראמה על מעמד הבכורה בקרב הסונים. בין המשפחות הדרוזיות בלט המאבק בין ארסלאנים לגיונבלאטים.⁵ אצל המרונים הפך מאבק פוליטי לעיתים למאבק דמים. למשל, כאשר הפלנגות (כתאיב) בהנהגת משפחת ג'ומאייל חיסלו באכזריות את בני משפחת פרנגיה ב-1978. ב-1980, בהתקפה על חברי מפלגת הליברלים של משפחת שמעון, שוב ביצעו הפלנגות הרג רבתי באויביהן. ריב אחים פנים-מרוני גבה מחיר נורא בשני המקרים הללו. בשנות ה-80 השיעים של חיזבאללה ותנועת אמל התכתשו ללא רחמים בשכונות הדרומיות של ביירות. באמצע שנות ה-80 פרצו תקריות בין סמיר ג'עג'ע לאלי חובייקה על הנהגת "הכוחות הלבנונים" הנוצריים. מרחץ הדמים הפנים-דתי החמור ביותר אירע במלחמת אחים פראית בין ג'עג'ע, לבין גנרל מישל עאון שעמד בראש צבא לבנון. מלחמה פנים-מרונית זו הסתיימה עם ריסוק העדה וכיבוש סורי של לבנון בשנת 1990.

3. פטריוטיזם לבנוני אינו נחלת עדה אחת בלבד

אין מקום לחלוק על הקביעה ההיסטורית שבלעדי העדה המרונית הנחושה ורב-הפעלים, לא הייתה קמה לבנון כישות לאומית ופוליטית נפרדת מסוריה ב-1920. עם זה אין זכות למרונים לנכס את ערך הפטריוטיזם לעצמם

נוצרים תמכו במדיניות חוץ של הסטאטוס קוו באזור ובקו פרו-מערבי, לעומת מוסלמים שהתלהבו מהלאומיות הפאן-ערבית של נשיא מצרים נאצר ותמכו בקו מדיני שמאלני פרו-סובייטי.

- ב-1969 הסכים הצבא לנוכחות חמושה של אשיף בלי להתמודד ישירות עם הכרסום בריבונות של לבנון.
- מ-1975 ועד 1982, במהלך מלחמה רבת-פנים בלבנון, הפסיקה הממשלה לתפקד כשלטון מרכזי בשל הסיבות הבאות:

- (1) פיצול בין מוסלמים ודרוזים – שציידו בפלשתינים ובמאבקם בישראל לבין הנוצרים – שנקטו עמדה הפוכה.
- (2) השתלטות זוחלת של סוריה על לבנון ומנגנוניה.
- (3) התפרקות הצבא כגורם של סדר ובטחון.
- (4) הקמת "הכוחות הלבנונים" והחזית הלבנונית כגורמי כוח צבאי ואזרחי של הנוצרים (בעיקר), במקביל להתרופפות של מוסדות המדינה.
- מ-1982 עד 2000 ואילך, הפך חיזבאללה לכוח צבאי-טוריסטי ואזרחי-חברתי. כל שכן נסק פלאים מעמדו בפוליטיקה, על כנפי תמיכתן ההדוקה של סוריה ואירן ובניגוד לקמילתה של הממשלה בביירות. הצבא הלבנוני שותק לגמרי.
- ב-2006, לאחר שחיזבאללה תקף סיור של צה"ל בתוך שטח ישראל, התלקחה מלחמה קשה בין הארגון השיעי-איראני לבין מדינת ישראל. הממשלה הלבנונית והצבא הלבנוני גילו חוסר מעש מופנן, נבוכים ובזויים, נוכח ההתנהלות שלוחת הרסן של השייך חסן נסראללה. כל החלטה חשובה בנוגע ללבנון ולמלחמה מתקבלת לא ע"י הנשיא או ראש הממשלה, אלא בבונקר שבו מסתתר, משדר ומוביל את המהלכים אותו מנהיג של חיזבאללה.

אכן, מדינות בעלות אוכלוסייה פלורליסטית מתקשות לעיתים לפעול בנחרצות נוכח סוגיות שנויות במחלוקת העומדות על הפרק הפוליטי. קנדה, למשל, מצאה עצמה קרועה בין המגזר האנגלי והצרפתי בשאלת ההשתתפות צבאית במלחמות העולם הראשונה והשנייה. לשוויצריה, בעלת האוכלוסייה המגוונת, עמדה מדיניות עקרונית של נייטרליות. בלבנון, כאמור, מסכימים שלא להסכים כמוצא פוליטי, במקום לנסות ולבנות מערך זהות אחת ואופקי-מדיניות מקובלים על כל העדות והאליטות כאחד. החלל השלטוני שנפער מאפשר לכוחות חתרניים אלימים, כמו אשיף בשנות ה-70 וחיזבאללה בשנות ה-80, לקעקע את העצמאות של לבנון ואף את הקלסתר הלאומי הנורמטיבי שלה.

האם בכלל זו לבנון, שנשמתה ובוהותה, הנשקפת מבעד לאנדרלמוסיה המשתוללת שם זה שלושה עשורים!?

■ המציאות הפוליטית בלבנון

מרות הדעה הגורפת הרואה בתו הדתי-עדתי את לב המחלוקת האמיתית בלבנון, נציע כי במוקד המחלוקת הנוקבות בלבנון נמצא גרעין פוליטי ולא בהכרח או בעיקר דתי. הלאומיות הלבנונית, כרובד תת-קרקעי בתודעה ההיסטורית, שייכת לא רק למרונים

⁴ Meir Zamir, Lebanon's Quest: The Road to Statehood 1939, London & hood 1926 .NY: Tauris, 1997

⁵ Najib Alamuddin, Turmoil: The Druzes, Lebanon, and Israeli Conflict, the Arab Quartet, 1993 ,London: Quartet, 1993 .בייחוד פרק 10.

בלבד. כאשר מישל עאון המרוני הכריז ב-1989 על מלחמת שחרור מכיבוש סוריה, צבאו מאות אלפי לבנונים מכל העדות על ארמון בעבדה בהבעת הזדהות נלהבת אתו. רפיק אל-חירי הסוני היה אף הוא מוקד לפטריוטיזם ושילם בחייו על כך, כאשר העז לקדם בדרכים מדיניות את היעד של עצמאות לבנון מכבלי סוריה. וליד ג'ונבלאט, מנהיג העדה הדרוזית, תוקף זה שנים בעוז-רוח ובהתמדה את מעורבותה של סוריה בחיי לבנון ומאשים אותה עד היום ברצח חירי בפברואר 2005. ג'וש פטריטי יכול להציף לב לבנונים שאינם דווקא מרונים.

ראוי לציין בהקשר זה את הניסיון הבינעדותי המוצלח ביותר של קיום צבא דרום לבנון (צד"ל) עד להתפרקותו בשנת 2000. מרבית חייליו היו נוצרים-מרונים, אם כי המפקד הבלתי נשכח סעד חדד (1976-1984) נמנה עם העדה הדתית היוונית-קתולית. על כל פנים, נוצרים, דרוזים ואף שיעים מילאו את שורות צד"ל וביחד תפקדו ונלחמו יחד עם צה"ל נגד מחבלים פלשתינים וטרוריסטים של חיובאללה. צד"ל ייצג נאמנה בשטח (בזעיר אנפין) את הלאומיות והפטריוטיזם של כלל הלבנונים.

4. ב-1975 לא פרצה מלחמת אזרחים כלל

בניגוד לדעת כולם, המלחמה שהחלה ב-1975 לא הפרידה ועימתה בשלביה הראשונים את אזרחי לבנון על עדותיה.⁶ ב-13 באפריל, על רקע של התנגשויות עם צבא לבנון, הפלשתינים – תושבים זרים לכל הדעות – ירו על מנת להרוג על פייר ג'ומאייל ואנשיו והביאו להתלקחות של לחימה נגד לוחמי הפלנגות בהמשך הימים. לחימה לבנונית-פלשתינית זו המחישה אפוא מלחמה בין לבנון לבין זרים בלבנון, דהיינו הפלשתינים. אש"ף על פלגיו ראה בלבנון טרף קל במכלול מטרותיו להשתלט על לבנון וישראל גם יחד. המעורבות הסורית שבאה בהמשך לבשה צורות שונות, אך יש לה חשיבותה כשלעצמה בהעמקתה ובהתרחבותה של המלחמה בין לבנונים לבין זרים. לא נכחד כי המלחמה, על גלגוליה, הציגה לימים גם פן של מלחמת אזרחים, בין נוצרים מצד אחד לדרוזים ומוסלמים מצד שני. אכן, לחימה בינעדתית התלווה למלחמה אך לא הציחה את האש וגם לא היוותה את ליבתה.

נקודות מתיחות ומחלוקת קיימות כמובן בין שכבות ועדות בלבנון, אבל הן אינן פורצות והופכות לאלמות ואינן מסלימות לכדי מלחמה – לא ב-1958 ולא ב-1975 – **ללא התערבות חיצונית מן העולם הערבי**. גם מלחמות האזרחים מאמצע המאה ה-19 בין נוצרים לדרוזים פרצו עקב מזימות צרפתיות ותככים עותומניים כלפי בני ארץ לבנון עצמם.

5. רשימות אלקטוראליות משותפות לעדות השונות

הבחירות הכלליות בלבנון מתקיימות לפי הכללים הבאים: המדינה מחולקת לאזורי בחירה שונים ובכל אזור נקבעים מספר הנציגים שייבחרו וזהותם הדתית. למשל, באזור המתן הוקצו 8 נבחרים לפי ההרכב של 4 מרונים, 2 נוצרים אורתודוקסים, 1 יווני-קתולי ו-1 ארמני אורתודוקסי. בדוגמה אחרת, יש 10 נבחרים באזור בעלבק-הרמל שמתוכם 6 שיעים, 2 סונים, ונציג אחד למרונים ולאורתודוקסים. המשמעות הבינעדתית לרשימות מסוג זה היא מרחיקת-לכת מבחינה לאומית, כי בניגוד לדימוי של מאבקים בלתי פוסקים בין העדות, הן חייבות

לשתי-פעולה במערכות הבחירות ובפעילות בפרלמנט לאחר-מכן. עיקר ההתמודדות הוא בין בני אותה עדה המשובצים ברשימות בחירה שונות.

הרשימות המוגשות לבחירה מתגבשות מטעם מנהיג בולט אחד באזור או ע"י קבוצת אישים מרכזיים. המצביעים מכל העדות מתבקשים להצביע עבור רשימה מוצעת מסוימת והמאבק בתוך האזור מתנהל בין הרשימות המוצעות. למעשה, המצביעים מכל העדות בוחרים נציגים מכל העדות. בדרום לבנון, במעוזי השיעים, יגיש חיובאללה רשימת מועמדים שתכלול גם נציג נוצרי מג'זין, והוא ייבחר בשיתוף-פעולה עם המפלגה השיעית הקנאית הזו. כדי שאותו נוצרי מסוים ייבחר, המצביעים שרוצים בכך יצביעו גם עבור מועמדים שיעים מטעם חיובאללה בבחירות באותה רשימה מוצעת. במהלך ההתמודדות בבחירות ייאבקו בני אותה עדה, מרשימות שונות, על אותו מושב בפרלמנט שהוקצב לבן העדה. למשל, דרוזים המופיעים ברשימות שונות יתחרו על המקום היחיד המוקצה לעדתם באזור בעבדה דרומית מביירות.

הנה כ-כך, שיטת הבחירות מסובכת למדי ומבליטה את הממד העדתי בפוליטיקה הלבנונית. אולם, פרטי השיטה ואופן מימושה תורמים ללא ספק לכריתת בריתות ולתיאומים בין מועמדים של כל העדות. הממשלה שתקום בעקבות הבחירות תשקף אף היא את ריבוי העדות וייצוגן בזרוע המבצעת. סביב שולחן הממשלה, למרות ויכוחים שיעלו לדיון ולהכרעה, מתממשת הלאומיות הלבנונית המיוחדת במינה. בנוגע למלחמה בין חיובאללה לישראל בקיץ 2006, נקטו השרים הסונים, הנוצרים והדרוזים עמדה לא אוהדת כלל כלפי חיובאללה.

6. נשיא מרוני כהעדפה של כולם

קביעת תפקיד הנשיא כבעלות פוליטית מרונית איננה שנויה במחלוקת, אפילו בימים שאחוז הנוצרים בכלל ושל המרונים בפרט בקרב האוכלוסייה יורד בהתמדה. הלבנונים מבינים על פי סבך העדתיות, סודותיה ופיתוליה, שנשיא מרוני היא הברירה האופטימאלית. מבחינה דתית, ההסתגרות המרונית הגובלת בתחושת "אתה בחרתנו" והעדר יצר מיסיונרי, מניחים את דעתם של בני הדתות האחרות. מבחינה פוליטית, הן הסונים והן השיעים לא יראו בעין יפה את מתן תפקיד הנשיא לבן העדה המוסלמית הנגדית. הסונים, למשל, יעדיפו נשיא מרוני, על פני שיעי שייתפס כנציג של קהילה נחותה ובלתי אחראית, העלולה לאיים על נכסי הסונים, מעמדם ועתידם בלבנון. הדרוזים, הנתפסים מבחינה מספרית כחוליה חלשה בשרשרת העדות, יעדיפו בחשבון הקר מרונים על פני מוסלמים, ביחוד בעידן רווי פנאטיות אסלאמית. המסקנה – נשיא מרוני לא יזיק יתר על המידה ואתו אפשר "לחיות" בלי סיבוכים ניכרים. לפיכך, ההתדרדרות הפוקדת את המרונים כקהילה פוליטית לא ערערה עד עכשיו את מעמדם הפורמאלי בפסגת השלטון בלבנון.

הפטריארך המרוני – בכס הקדוש שלו בעיירה בקירקה צפונית מביירות – ראש הכנסייה העתיקה מן המאה השישית, מוסיף עוד נופך ייחודי רוחני לעדה המרונית במדינה. מקובל כי הפטריארך נחשב לפטריארך של **לבנון כולה** ולא רק של העדה המרונית. ידוע, שמועמדים לתפקיד הנשיא משחרים לפתחו על מנת לזכות בברכת הפטריארך.

⁶ ראה Walid Khalidi, *Con-flict and Violence in Lebanon*, Harvard University, 1979, chapter 2, "The Civil War".

מעמדו מורם מכל איש דת אחר ואותו פוקדים בני כל העדות בלבנון לביקורי נימוסים, לבקשת עצות ולהפעלת השפעה. כאן נפגשות הדת והמדינה בסמל לבנוני לאומי אחד ומיוחד במינו.

■ המהפכה המוחמצת והרפובליקה השלישית

רצח רפיק אל-חירי ב-14 לפברואר 2005 הוליד את הפגנת הענק בגנות הסורים, שנחשדו כאחראים להתנקשות המזעזעת ולמען עצמאות לבנון מעולה של דמשק. ההפגנה, בהשתתפותם של כרבע מותושבי המדינה כולה, התקיימה בביירות ב-15 במרס. "מהפכת הארזים" ובלשון אחר "קואליציית 14 במרס" התיימרה להוביל לשינוי פוליטי עמוק במרקם השלטוני שישים קץ לעידן הבלחות מאז פרוץ המלחמה במדינה ב-1975 ואכן, הצבא הסורי עזב את לבנון באפריל ובחירות חדשות נערכו במאי-יוני. ממשלת פואד סיניורא קמה ביולי ונראה היה שהשינוי המיוחל ממשמש ובא. אך התקווה נגוזה מהר מאד ומצב העניינים נמשך, ואף הורע.

פרט לפייר ג'ומאייל, בנו של אמין ג'ומאייל הנשיא לשעבר, כל הממלאים תפקידי שרים היום היו למעשה קשורים בדרך זו או אחרת לשלטון מתקופת הכיבוש הסורי. יתרה מזאת, לראשונה מונו שני שרים מטעם חיזבאללה ושלישי, שר חוץ פאזי סלוך, מונה בברכת חסן נסראללה. למותר לציין שהנשיא השנוא, אמיל לאחוד ויירי הפרלמנט נבחר ברי מחזיקים בקרנות המשרות שלהם. בינתיים המשיכו סוריה ואירן להרגיש ולהתנהל בלבנון כבתוך שלהן, בין השאר ע"י העברת אמצעי לחימה לחיזבאללה. חיזבאללה עצמו המשיך לתת את הטון הפוליטי, האידיאולוגי והצבאי בלבנון כלפי ישראל, בדימוי של "ההתנגדות" לכיבוש ישראלי של חוות שבעה.

מכאן אנו עדים למהפכה המוחמצת (*la révolution manquée*) – בלי כל חידוש בחוקה, בשלטון או במדיניות החוץ והחשוב ביותר; בלי מנהיג חדש, בלתי מוכתם בשחיתות מכל סוג שהוא, מתעלה על דרג פוליטיקאים בינוני ומטה, אוהב עמו מורשתו וארצו, פטריוט בכל לבו ושמעשיו מוכיחים כל זאת. בלעדיו אין מהפכה אמיתית ואין שחרור לבנון מכל פגעי העבר המזהמים את האוויר הפוליטי בביירות עד עכשיו.

המצב בלבנון מחוויר בהשוואה אל הלקח הזוהר מארצות אחרות. לך ולנסה סימל בפולין שינוי עמוק עם השלכת השלטון הקודם לאשפת ההיסטוריה, כפי שסימלו זאת וצללב האבל בצ'כיה, ואף נלסון מנדלה בדרום אפריקה. ההמונים בכיכר המרטירים בביירות לא עלו על ארמון הנשיאות בבעדה כדי לזרוק את אמיל לאחוד משם. יתרה מזאת, אזרחי לבנון השתתפו בבחירות ב-2005 לפי מפת האזורים, הפוגעת בציבור הנוצרי, שנכפתה על-ידי הסורים קודם-לכן.

שיא האדישות והחולשה בקרב העם הלבנוני התגלה עם פרוץ המלחמה בין ישראל לחיזבאללה ביולי 2006, נוכח ההיקף הרחב של הרס שביצע חיל האוויר הישראלי בלבנון, כתגובה על התגרויות והתקפות של חיזבאללה נגד ישראל. בימים מורטי עצבים אלה, עם תמרות עשן עולות מדי יום

⁷ לקוח מן האתר של מפל"ג שומרי הארזים (Guaradians of the Cedars) <www.gotc.org>.

⁸ על כך כתב לדוגמה ארי" אל כהנא, "השד העדתי, גרסת לבנון", מקור רא"ש שן, 4.8.06.

בשמי ביירות, רבבות פליטים מדרום המדינה נסים על נפשם ונדחסים בתוך עיר הבירה – וממשלה חסרת אונים, תעוזה וכוח החלטה משקיפה ללא מעש ותוחלת על אובדן לבנון. אין ממשלה בביירות – רק חיזבאללה בכל לבנון. במקום שהממשלה תפעל באחריות ותפרק את חיזבאללה מנשקו – בהתאם להסכם טאיף ב-1989 ולהחלטת מועצת הביטחון של האו"ם 1559 משנת 2005 – מצליח חיזבאללה לפרק את לבנון לרסיסים.

בירור הלאומיות הוא תנאי הכרחי הקשור להעמדת ממשלה תקינה וחזקה בביירות. ביסוד נושא הלאומיות ניצבת השאלה: עד כמה כלל הלבנונים מחוברים לאותו אתוס קולקטיבי המאפיין ומייחד את לבנון מכל שכנותיה? הקדמה לתשובה תתייחס לנקודות הבאות: זו ארץ יעודה של עדות נרדפות וקטנות השונות מבחינה היסטורית מן הסביבה הערבית – כגון מרונים וארמנים, דרוזים ושעיים. זו ארץ עם מוניטין מרשים של תנופה תרבותית, תקשורת חיונית וכשרון מסחרי, המחפשת חופש ושלוש, על ביטוייהם המגוונים. זו מדינה עם זהות פוליטית בלי פאן-ערביות מזויפת וחונקת ובלו אסלאם קנאי. לפיכך מובדלת לבנון מהסביבה הערבית הרוויה בדיקטטורה ובדיכוי. התושבים שהתנגדו בתחילה לישות לבנונית, לא ירצו היום באיחוד עם סוריה בשם ערביות דורסנית. למרות כל הסבל שהיה מנת חלקה של לבנון, רוב רובם של בניה לא יחליפוה בארץ אחרת.

■ היש מנהיג אמיתי באופק?

ל עם המכבד את עצמו – ובוודאי עם שהתייסר כה רבות כמו העם הלבנוני – זקוק למנהיג שיבטא את מיהותו וגעגועיו ודווקא בעת צרה. דומה שמנהיג כזה טרם עלה על הבמה. אבו-ארו, לוחם שחרור לבנון מ-1975 ומי שייסד ועומד בראש מפלגת "שומרי הארזים" עדיין ממקום גלותו, פרסם לאחרונה דברים נוקבים ומקוננים על הזירה הפוליטית ושחקניה, ובכלל על המצב בלבנון⁷:

...הצורך במדינה חדשה...כדי להחליף את הממשלה הנכה הזו בממשלה עם מנהיגים פוליטיים [17.2.06]...העם הלבנוני חולם על נשיא שיוצב מצלם של גיבור ואיש קדוש [25.3.06]...ההתמכרות של הפוליטיקאים לחול לשערי בירות זרות [1.4.06]...אנו מופתעים כיצד מנהיגים ופקידים אמריקאים ואירופים ממשיכים [אחרי פרוץ המלחמה ב-12.7.06] להתדיין עם השכבה הפוליטית המושחתת והכושלת...ואילו פתרונות נוכל לבקש מאלה שהם הסיבה לדחיפת המדינה לתהום שבה היא נמצאת...ואיך אנשים עדיין סומכים על השכבה הפוליטית הזו שחבריה מפולגים כשהם נפגשים, משקרים כשהם מבטיחים, מרמים כשהם מתדיינים, תוקעים סכין בגב כשמאמינים להם, בוגדים כשהם שולטים. האמרה, שהעם מקבל את המנהיגים שהוא ראוי להם איננה נכונה. להפך, המנהיגים שלכם צריכים להיות ראויים לכם. אז למה אתם מחכים? [28.7.06]

"השד העדתי" אינו הבעיה בלבנון.⁸ הבעיה היא העדר הנהגה, או ליתר דיוק, העדר מנהיג שיוביל את כלל הציבור

הלבנוני משעבוד לחירות, מפילוג לאחדות, ממלחמה לשלום.

בתחילת המאה ה-17 עמד פאחר אל-דין ה-II בהנהגת הר הלבנון, כרת ברית בין המרוניים לדרוזים ונלחם בגבורה ובהצלחה נגד סוריה והערבים. מאמציו הובילו למדינת לבנון מאזור חלב בצפון ועד חבל יהודה בדרום.

בתחילת המאה ה-19 עמד בשיר ה-II השייבי בהנהגת הר הלבנון והשיג עצמאות ללבנון נגד התורכים-עותומנים. בתחילת המאה ה-21 צריך לעמוד בצמרת השלטון הלבנוני מנהיג ללא עוררין, שיאחד את לבנון כולה ויהדוף אויבים מבית ומחוץ. רק ביצור מחדש של הממשלה המרכזית בביירות יכול להציל את לבנון מקריסה פנימית מוחלטת. לאחר הרפובליקה הראשונה (1926-1943) והרפובליקה השנייה נוסח טאיף משנת 1989, צריכה לקום הרפובליקה השלישית של לבנון בעת החדשה. השלטון החדש ישלול את קיומן של מפלגות בעלות מצע זר ועיון לשלמותה הלאומית והטריטוריאלית של לבנון, כמו הבעת והמפלגה הלאומית הסורית. בכך תבחר לבנון שהיא איננה חלק מהעולם הערבי, או לכל הפחות לא כפופה לו, למרות נקודות המגע הלא מבוטלות עמו.

בינתיים, מציעים מנהיגים ודוברים רמי דרג, אמריקאים וישראלים, שלא לפגוע בממשלת סיניורא ולא להחליש אותה, כי ביכולתה ובוודאי בסמכותה הפתרון למשבר נוכח חיזבאללה והמלחמה עם ישראל. אבל לאמיתו של דבר, ממשלת סיניורא מייצגת את הבעיה ולא את הפתרון. לאחר שהתקבלה החלטה 1701 של מועצת הביטחון לשגר כוח משימה בינלאומי לדרום לבנון, צעד זה לא יכול לדחות טיפול שורש בשלטון בביירות. הרי מבחן הביצוע של כל המהלכים מותנה בשינוי יסודי שיהפוך את הנשיא וממשלת לבנון למוקדי כוח ריבוניים במדינה. דיפלומטיה מרחוק לא יכולה לבוא במקום תיקון פוליטי בבית.

המהפכה הלבנונית המתעכבת זקוקה לזינוק גדול שרק מנהיג גדול מסוגל להעניק לה. אותו מנהיג יקיים את החלטות האו"ם בדבר פירוק חיזבאללה ממשקו ופריסת הצבא בכל שטחי המדינה, לרבות דרום לבנון. לא סביר שמפקד הצבא לשעבר מישל עאון, שחתם על הסכם עם חיזבאללה בחודש פברואר, והגדיל לעשות בשבח הארגון בהגנה על טריטוריה לבנונית מול ישראל מאז תחילת הלחימה ביולי, יהיה המנהיג שיחולל את התמורה המיוחלת.⁹ בנוסף, כדאי להדגיש כי פריסת הצבא הלבנוני

בדרום אמורה לבטא הישג גדול ללבנון ולריבונותה. הרווח לישראל, ככל שיהיה, הוא לא לב העניין אלא רק תוצאתו. אם יהיה אבו-ארז אותו מנהיג שיחזיק ברסן השלטון בבעדה, הוא ללא ספק יעדיף לשגר למשימה גורלית זו של פירוק חיזבאללה דווקא חטיבה שיעית ממושמת היטב. זה יבטא את רקמת הלאומיות הלבנונית ועוצמתה לעין כל. לדעת אבו-ארז, הדת לא חוסמת או מגבילה את היקף הפטריוטיות. הדבר תלוי בהכרה בשייכות אישית של כל אחד מבני לבנון לנרטיב הייחודי של ארץ הלבנון. את זה יוכל אבו-ארז, טוב יותר מכל לבנוני אחר, לספר בפאתוס הראוי לכך לבני העדה השיעית בנבטיה, תיבנין ובעלבק.

מעניין לחתום עם אנקדוטה מאירת עיניים שסיפר אבו-ארז, על שיחה שהייתה לו עם נשיא לבנון הקודם, סולימאן פרנגייה, בשנת 1978. באותם ימים היה אבו-ארז אדם צעיר יחסית, בן כמחצית גילו של בן-שיחו. פרנגייה אמר בייאוש שצריך לחלק את לבנון, המסוכסכת בין נוצרים למוסלמים, מפני "שמדינה עם שני ראשים [נשיא מרוני וראש ממשלה סוני] לא יכולה לחיות". רצה אבו-ארז לענות בחדות: "אם יש ראש אחד באמת, אתה לא צריך שני ראשים – אבל מעולם לא היה ללבנון ראש אחד". במקום תשובה נחרצת (ומעליבה) כזו בחר אבו-ארז להסביר שאי-אפשר לחלק את לבנון, לא גיאוגרפית – בהתחשב בהריה ועמקיה של הארץ, וגם בגלל קרבת כפרים של עדה מסוימת לכפרים של עדה אחרת – ולא כל שכן עדתית, עקב העובדה שיש כפרים מעורבים (נוצרים-מוסלמים, דרוזים-מרונים, וכו'). אך אבו-ארז הוסיף עוד סיבה לדחיית רעיון החלוקה של פרנגייה, ואמר: "אם אתה תחלק את לבנון, אלך אני לגור עם הצד השני [המוסלמי]. זאת משום שבמדינה הנוצרית-מרונית יהרגו [הנוצרים] אלה את אלה."

דברים אלה הדהימו את פרנגייה. אבל ההתפתחויות שאירעו לאחר מכן היה בהן כדי לאשר את משמע אוזניו. כעבור חודשיים התרחש פרץ אלימות זועתי בתוך העדה המרונית, עם קרב שהפך לטבח, בין הפלנגות של משפחת גיומאייל לבין המיליציה של משפחת פרנגייה. טוני, בנו הבכור של סולימאן, ואשתו ובתו היו בין 33 הנרצחים בעיירה אהדין בצפון לבנון.

לאחרונה טענה אחת הפעילות של מפלגת "שומרי ארזים" בביירות: "בלי אבו-ארז, אין לבנון".

אולי שעתו הגדולה מגיעה. ■

9 Australian Broadcasting Corporation, Reporter Tim Hewell, 18.7.06; מיטל טון במאמר של Gary C. Gambill, "The Counter-revolution of the Cedars", *Mideast Monitor*, April/May 2006, <www.mideastmonitor.org>. למאמר של אבו-ארז ע"י Etienne Sakr: "The Politics and Liberation of Lebanon", *MERIA*, volume 9, number 4, December 2005.